

การวิเคราะห์เชิงอภิปรัชญาในงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ

The Metaphysical Analysis in the Writings of Buddhadasa Bhikkhu

พระสมพงษ์ รัตโก (เภสัชชา)

Phra Somphong Ratigo (Phesatcha)

สงวน หล้าโพนทัน

Sanguan Laphonthan

พระมหาสากล สุภรเมธี

Phramaha Sakol Subharamedhi

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอภัยภูเบศร

Mahamakut Buddhist University, Roi Et Campus

E-mail: Sanguan.laphonthan@gmail.com

Received: 22 October 2024; Revised: 11 December 2024; Accepted: 23 December 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาประวัติและงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ 2) เพื่อศึกษาหลักอภิปรัชญาในงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ และ 3) เพื่อวิเคราะห์เชิงอภิปรัชญาในงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาจากงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ พระไตรปิฎก อรรถกถา หนังสือเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ประวัติและงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ เดิมชื่อเงื่อม พาณิช หรือพระเงื่อม อินทปัญโญ ท่านได้ทำการศึกษาพระไตรปิฎกด้วยตนเองเสียก่อน แล้วจึงนำเสนอให้ได้รับทราบ โดยพยายามที่จะโยงความเข้าใจในข้อความของพระไตรปิฎกแต่ละตอนแล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตปัจจุบัน ดังในงานเขียนเช่น ตัวกู-ของกู อิทัปปัจจยตา เป็นต้น หลักอภิปรัชญาในงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ มีดังนี้ 1) งานนิพนธ์เรื่อง ตัวกู-ของกู เป็นการชี้ให้เห็นสิ่งที่เรียกว่า "ตัวตน-ของตน" ให้เห็นมูลเหตุแห่งการเกิดขึ้นของมันและสิ่งตรงกันข้ามกัน คือ อัตตา 2) งานนิพนธ์เรื่อง อิทัปปัจจยตา ซึ่งเป็นเงื่อนไขของพรหมจรรย์ เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการบรรลุผลในพระพุทธศาสนา 3) งานนิพนธ์เรื่องความหลุดพ้น คือ การได้รับผลที่ถูกต้อง ต้องได้รับผลเป็นความหลุดพ้นเท่านั้น 4) งานนิพนธ์เรื่อง สุนฺญตาปริทรรค ความจริงที่ว่า ความว่างทางปัญญาไม่มีอะไรที่ควรได้นามว่าตัวตนเลย วิเคราะห์เชิงอภิปรัชญาในงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ มีดังนี้ 1) วิเคราะห์“ตัวกู-ของกู”เชิงอภิปรัชญา เป็นการยึดมั่นถือมั่นว่า ตัวกู-ของกู แต่ความเป็นจริงไม่มี 2) วิเคราะห์“อิทัปปัจจยตา”เชิงอภิปรัชญา เป็นกฎธรรมชาติมีความสัมพันธ์แบบโต้ตอบกัน 3) วิเคราะห์“ความหลุดพ้น”เชิงอภิปรัชญา มี 2 ระดับ คือ (1) ระดับต้น และ (2) ระดับสูง 4) วิเคราะห์“สุนฺญตาปริทรรค”เชิงอภิปรัชญา เป็นแนวคิดที่อธิบายว่า ชีวิตที่แท้จริงไม่ได้มีอะไรเป็นของเรา

คำสำคัญ หลักอภิปรัชญา, งานนิพนธ์, พุทธทาสภิกขุ

Abstract

This research article has the following objectives: 1) to study the history and writings of Buddhadasa Bhikkhu; 2) to study the metaphysical principles in the writings of Buddhadasa Bhikkhu; and 3) to analyze the metaphysical in the writings of Buddhadasa Bhikkhu. This is a qualitative research by studying the writings of Buddhadasa Bhikkhu, the Tripitaka, commentaries, books, documents, and related research, and presenting the research results using a descriptive analysis method.

The research results found that: The history and writings of Buddhadasa Bhikkhu, formerly known as Ngeum Phanit or Phra Ngeum Inthapanyo, studied the Tripitaka by himself before presenting it to the public. He tried to link the understanding of each section of the Tripitaka and apply it to his current life, as in his writings such as "I-Myself" and "Idappaccayata" etc.. The philosophical principles in the writings of Buddhadasa Bhikkhu are as follows: 1) The writing "Touku-Khongku" points out what is called "I-Myself" to see the cause of its arising and its opposite, the self. 2) The writing on Idapaccayata, which is the beginning of Brahmachariya, is essential for the attainment of the path and fruition in Buddhism. 3) The writing on liberation, which is to receive the correct result, must receive the result as liberation only. 4) The writing on Sunyataparidassana, the truth that the emptiness of wisdom has nothing that should be called self. The philosophical analysis of Buddhadasa Bhikkhu's writings are as follows: 1) The analysis of "Touku-Khongku" in philosophical terms is the clinging to the belief that "I-Myself", but in reality there is none. 2) The analysis of "Idapaccayata" in philosophical terms is the natural law that has a reciprocal relationship. 3) The analysis of "liberation" in philosophical terms has 2 levels: (1) the beginning level, and (2) the high level. 4) The analysis of "Sunyataparidassana" in philosophical terms is the concept that explains that True life has nothing that belongs to us.

Keywords: the philosophical principles, the writings, Buddhadasa Bhikkhu

บทนำ

อภิปรัชญาเป็นปรัชญาที่เก่าแก่ที่สุดสาขาหนึ่งของปรัชญา เรียกว่า ปรัชญาบริสุทธิ์ (Pure Philosophy) มีเนื้อหาว่าด้วยเรื่องความจริง (Reality) ของโลกจักรวาล ตลอดจนสิ่งสำบูรณ์และธรรมชาติของมนุษย์ อันเป็นพื้นฐานที่มาของความจริงอื่น ๆ อภิปรัชญา ในภาษาอังกฤษเรียกว่า Metaphysics เป็นสาขาปรัชญาที่ว่าด้วยสิ่งเป็นจริง เช่น พระเป็นเจ้า (God) โลก (World) วิญญาณ (Soul) สาระ (Substance) เจตจำนงเสรี (Free Will) (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532)

ในเชิงอภิปรัชญา พุทธปรัชญาก็อบรมรับความจริงหรือสัจจะ 2 อย่างคือ สมมติสัจจะและปรมาตมสัจจะ ดังที่ท่านอรรถกถาจารย์สรุปไว้ในปรมาตมทีปนีวว่า “ในบรรดาผู้สอนศาสนาทั้งหลายพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐตรัส

สอนสัจจะ 2 ประการ คือ สมมติสัจจะและปรมาตมสัจจะไม่พบสัจจะที่สาม (ในคำสอน)” (พระคันธसारภิกขุ, 2552)

สัจจะทั้ง 2 ประการมีคำอธิบายโดยย่อดังนี้

1) สมมติสัจจะ (Conventional Truth) ความจริงโดยสมมติ คือสิ่งที่ปรากฏเป็นจริงเพราะบัญญัติของชาวโลกเพื่อการรับรู้ร่วมกัน สิ่งนั้นไม่มีความเป็นจริงในตัวเอง เช่น คน พ่อ แม่ ลูก แมวสุนัข ต้นไม้ ภูเขา สิ่งเหล่านี้เกิดจากการรวมตัวกันของขั้น 5 จึงไม่มีความเป็นจริงโดยสภาวะของตัวเอง จัดเป็นความจริงโดยสมมติของชาวโลก

2) ปรมาตมสัจจะ (Ultimate Truth) ความจริงโดยปรมาตมคือ ความจริงแท้สูงสุดตามสภาวะที่เป็นเอง โดยไม่อาศัยการสมมติบัญญัติของชาวโลก ดังคำอธิบายว่าธรรมทั้งหลายมีรูปเป็นต้นแม้ปราศจากการสมมติก็ยังชื่อว่ามียู่ เพราะมีสภาวะให้รู้ได้ด้วยสามารถแห่งลักษณะเฉพาะตนและสามัญลักษณะ คัมภีร์ฝ่ายอภิธรรมจำแนกประเภทของปรมาตมสัจจะออกเป็น จิต เจตสิก รูป นิพพานซึ่งจิต เจตสิก และรูป มีลักษณะ 3 ประการคือ เป็นอนิจจัง ทุกขัง และเป็นอนัตตา คือ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และ ไม่ใช่ตัวตน ส่วนพระนิพพานนั้นมีลักษณะเป็นนิจจัง เป็นอทุกขัง เป็นอนัตตา (ปรมาตมสัจจะ 4 นี้ตรงกับขั้น 5 และนิพพานในคัมภีร์ฝ่ายพระสูตร)

หลักคำสอนในพระพุทธศาสนา ได้รับความสนใจศึกษากันอย่างกว้างขวางทั้ง ในวงการศึกษาศาสนา ปรัชญาและวงการการศึกษาทั่วไป บุคคลที่สนใจศึกษาก็มีทั้งชาวพุทธและคนที่ไม่ใช่ชาวพุทธ แต่การศึกษาที่ผ่านมาส่วนมากมักจะมุ่งศึกษาในเชิงศาสนาเท่านั้น ส่วนการศึกษาพระพุทธศาสนาตามหลักอภิปรัชญานั้น ได้รับความสนใจน้อยมาก เรื่อง “อัตตา” หรือ “ตัวตน” เป็นเรื่องที่สำคัญในทางศาสนาและปรัชญา นักปรัชญาหลายยุคหลายสมัยทั้งในตะวันตกและตะวันออกสนใจในประเด็นนี้ร่วมกัน และเลือกใช้คำเรียกที่แตกต่างกันออกไป พื้นฐานของคำว่า “อัตตา” หรือ “ตัวตน” ที่ใช้กันทั่วไป พุทธทาสภิกขุ ได้นำเสนอแนวคิดเรื่อง ตัวตน ผ่านกรอบคิดแบบพุทธปรัชญาเถรวาท โดยใช้คำที่ท่านคิดขึ้นว่า “ตัวกู ของกู” แทนคำว่า “อัตตา” พุทธทาสภิกขุชี้ให้เห็นว่า ความทุกข์ของมนุษย์เกิดขึ้นเพราะความรู้สึกว่ามี “ตัวกู ของ กู” ที่เกิดจากการตั้งจิตไว้ผิดอันเนื่องมาจากอวิชชา ซึ่งจะนำไปสู่การยึดมั่นถือมั่นในเบญจขันธ์ และด้วย “ปัญญา” รู้เท่าทันเท่านั้น ถึงจะตัดความรู้สึกว่ามีตัวตนที่วนเวียนได้แบบสิ้นเชิง ที่เรียกว่า สมุจเฉทวิมุตติ (พุทธทาสภิกขุ, 2548) โดยเฉพาะในเชิงอภิปรัชญานั้น หมายถึง ธาตุแท้ของชีวิต นักปรัชญาตะวันตกจำนวนมากยอมรับร่วมกันว่าการจะเข้าใจความหมายของ “ตัวตน” ได้โดยการพิจารณาความหมายของเรื่องคุณสมบัติก่อน กล่าวคือ คุณสมบัติของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งที่อาจเปลี่ยนแปลงได้ และคุณสมบัตินี้จะมีอยู่ได้ก็ต่อเมื่อ “มีอะไรบางอย่าง” รองรับอยู่ คำว่า “อะไรบางอย่าง” ที่กล่าวถึง คือ “ตัวตน” และ “ตัวตน” นี้จะเป็นศูนย์กลางแห่งความเปลี่ยนแปลง โดยที่ตัวมันเองไม่เปลี่ยนแปลง และเมื่อมันไม่เปลี่ยนแปลงมันจึงต้องเป็น “สิ่งที่มีอยู่จริง” และสามารถมีอยู่อย่าง เป็นอิสระด้วยตัวเองและบางแนวคิดบอกว่าเป็นสิ่งนิรันดร์ (สิริวรรณ โอสถานนท์, 2539)

การศึกษาหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนาตามหลักอภิปรัชญาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้เพื่อจะสร้างพระศนะที่ถูกต้อง ดังนั้น ประเด็นคำสอนเรื่อง อัตตา ซึ่งเป็นคำสอนที่น่าสนใจและนำมาศึกษาให้เกิดความเข้าใจมากขึ้น พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายเรื่องนี้ไว้อย่างน่าสนใจว่า เปลี่ยนจากความหลงว่า “มีอัตตา” มาเป็นความเห็นอย่างรอบรู้และแจ่มแจ้งว่า “ไม่มีอัตตา” ดังนี้ ความรู้ที่เกิดขึ้น ความไม่รู้ (อวิชชา) ก็หายไป ราคะ โทสะ โมหะ ซึ่งเกิดขึ้นจากความไม่รู้เป็นมูลฐานก็พลอยถูกโค่นทำลายสาบสูญไปด้วย

ความสนใจของคนส่วนใหญ่มุ่งเข้าหาตัวเอง ดังนั้นปัญหาเรื่องตัวตนหรืออัตตาจึงจัดว่าเป็นปัญหาที่สำคัญปัญหาหนึ่งในระบบปรัชญา ซึ่งพุทธปรัชญาก็ให้ความสนใจในปัญหานี้เช่นกัน แต่ไม่ได้มุ่งเน้นที่จะตอบปัญหาว่า ตัวตนหรืออัตตานี้คืออะไร หรือมีลักษณะเช่นไร เพียงแต่อธิบายว่า ปัญหาเช่นนี้เกิดขึ้นมาได้อย่างไร

เพราะพุทธปรัชญาไม่สอนว่ามีอัตตา แต่สอนว่าสิ่งทั้งปวงเป็นอนัตตา ดังนั้นปัญหาเรื่องอัตตาจึงเกิดจากความเข้าใจผิดของคนบางคน ซึ่งไปทักท้วงเอาว่า มีอัตตาที่เที่ยงแท้อยู่เสมอแล้ว จึงทำให้เกิดปัญหาว่า อัตตานี้มีหรือไม่เป็นอมตะหรือว่าดับสูญ ซึ่งจัดเป็นประเภทปัญหาอภิปรายที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงพยากรณ์ คือทรงนิ่งเฉยเสีย ไม่ตอบว่าอะไร

พุทธทาสภิกขุยังเป็นนักเขียนท่านหนึ่งที่เขียนหนังสือธรรมะ เช่น ชุดธรรมโฆษณ์ มีทั้งหมด 40 เล่ม เป็นต้น หนังสือธรรมะเล่มธรรมดาทั่วไปก็มีมากมาย มีเทศธรรมะบรรยายที่ท่านได้เทศนาสั่งสอนนับไม่ถ้วน และที่สำคัญยังเป็นแบบอย่างให้แก่พระภิกษุ และชาวพุทธทั่วไปทุกคนในการศึกษาค้นคว้าหลักธรรมให้เข้าใจอย่างแท้จริง จนสามารถเทศนาสั่งสอนพุทธศาสนิกชนทั่วไปทั้งชาวไทยและต่างประเทศได้เข้าใจธรรมะของพระพุทธเจ้าอย่างถูกต้องและชัดเจน และสามารถนำไปปฏิบัติตามได้ตลอด จนถึงการแต่งตำราทางพระพุทธศาสนาไว้มากมาย ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อ่านที่สามารถนำหลักธรรมของพระบรมศาสดาที่ท่านเขียนไว้ไปประพฤติปฏิบัติ และท่านมีปณิธานอย่างแรงกล้าที่ให้มวลมนุษย์ได้เข้าใจหลักธรรมที่ตนนับถือ (ไม่ว่าศาสนาใดก็ตาม) ต้องการสร้างความปรองดองกันในทุกศาสนาไม่ก่อให้เกิดความแตกแยก และต้องการให้ทุกคนไม่หลงมัวเมาอยู่แต่ วัตถุนิยม แต่หันมาสนใจธรรมะเข้าใจธรรมะ และปฏิบัติธรรมะในลักษณะ “ธรรมนิยาม” ดังนั้น จึงมุ่งเน้นเพื่อหาคำตอบของปัญหาที่ว่า พุทธทาสภิกขุมีแนวคิด หลักการ และวิธีการเป็นอย่างไรเกี่ยวกับการสอนหลักปรัชญาในพระพุทธศาสนา มีหลักฐานอ้างอิงแนวคิดจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและวิทยาการสมัยใหม่อย่างไร และมีปัจจัยใดบ้างที่มีอิทธิพลต่อวิธีการสอนของพุทธทาสภิกขุตลอดจนวิธีการเสนอแนวทางการศึกษาและปฏิบัติ หลักพุทธธรรมของพุทธทาสภิกขุที่นำมาตีความหรืออธิบายมีรูปแบบและลักษณะเฉพาะเป็นอย่างไร

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา “การวิเคราะห์เชิงอภิปรายในงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ” เพื่อที่จะได้ทราบประวัติและเนื้อหาในงานนิพนธ์ พร้อมทั้งวิธีการสอนของพุทธทาสภิกขุ เพื่อจะได้รูปแบบ การสอน การเผยแผ่คำสอนในพระพุทธศาสนาตามแนวทางของท่าน จะได้เป็นประโยชน์อย่างกว้างขวางต่อผู้ที่สนใจ ทั้งในฐานะผู้สอน ผู้เผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้แก่ พระสงฆ์ ครู อาจารย์ และพุทธบริษัท ข้อสำคัญคือแนวคิดเชิงอภิปรายที่เป็นการอธิบายถึงแก่นแท้ของหลักคำสอน และเพื่อจะได้นำรูปแบบการสอนของท่านไปใช้เป็นหลัก เป็นต้นแบบในการสอน และประยุกต์เข้ากับวิธีการสอนของตนเองและอื่นๆต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติและงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ
2. เพื่อศึกษาหลักอภิปรายในงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ
3. เพื่อวิเคราะห์เชิงอภิปรายในงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเน้นศึกษาทางด้านเอกสาร (Documentary Research) มีลำดับและขั้นตอนในการวิจัย ดังนี้

1. ผู้วิจัยจะมุ่งเน้นศึกษารวบรวมข้อมูลในเรื่องที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์เชิงอภิปรายในงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา ปกรณ์วิเสส เอกสารและงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาหรือประเด็นที่ต้องการทราบ

2. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากตำรา เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการวิเคราะห์เชิงอภิปรายในงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ และรวบรวมแนวคิดจากการวิเคราะห์ตีความของนักปราชญ์ต่าง ๆ
3. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ เพื่อหาข้อสรุป และนำเสนอรายงานผลการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การวิเคราะห์เชิงอภิปรายในงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ” เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร สืบค้น ค้นคว้าและหาข้อมูล ในเชิงสังเคราะห์และวิเคราะห์เอกสาร มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาประวัติและงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ 2) เพื่อศึกษาหลักอภิปรายในงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ และ 3) เพื่อวิเคราะห์เชิงอภิปรายในงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ประวัติและงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ

1.1 ประวัติของพุทธทาสภิกขุ ตลอดชีวิตของเจ้าม พานิช, พระเงื่อม อินทปัญโญ หรือพุทธทาสภิกขุ ไม่ได้พบแต่ความสับสนวุ่นวายเพราะได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจากองค์ประกอบภายนอก แต่เป็นการสร้างชีวิตด้วยตนเองภายใต้บริบทของสภาพชีวิตของคนในชนบททางภาคใต้ของประเทศไทย ที่พยายามทำให้ความหวังของตนให้เป็นจริงตามความรู้ที่ตนเองมีอย่างไม่ทอดทิ้งภายใต้การไตร่ตรองอย่างรอบคอบจนสามารถบรรลุถึงความเป็นจริงแห่งธรรมชาติของคนที่เป็นธรรมชาติอย่างแท้จริง จึงจะเห็นได้ว่าท่านได้ทำการศึกษาพระไตรปิฎกด้วยตนเองเสียก่อน แล้วจึงนำเสนอให้สาธุชนได้รับทราบ เพื่อให้ผู้รับรู้สามารถทำความเข้าใจในเนื้อหาและนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ ดังมีสำนวนที่ว่า “สกัดเอาพระสูตรให้ออกมาเป็นภาษาพูด พระอภิธรรมให้ออกมาเป็นภาษาชาวบ้าน” โดยพยายามที่จะโยงปรากฏการณ์ในสมัยพุทธกาลให้เกิดภาพลักษณ์ของความเข้าใจในข้อความของพระไตรปิฎกแต่ละตอน แล้วนำมาประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตปัจจุบัน เพื่อจะได้บรรลุถึงเป้าหมายแห่งชีวิตที่คาดหวังไว้ หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาของท่าน น่าจะสอดคล้องกับแนวทางที่พระพุทธเจ้าได้กระทำมาแล้ว เพราะจะเห็นได้ว่ามีผู้คนมากมายหลงใหลไปฟังคำเทศน์ของท่านอย่างต่อเนื่อง

1.2 ในงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ มีประเด็นสำคัญคือ คำว่า อัตตา นั้นๆ พุทธทาสภิกขุนิยามด้วยคำว่า ตัวกู คือ ภาวะหรือสิ่งที่ตั้งอยู่ในฐานะเป็นศูนย์กลาง หรือว่าเป็นประธานของความรู้สึกทุกๆ อย่างทั้งหมดทั้งสิ้น ไม่ว่าในทางดีหรือทางชั่ว กล่าวอีกอย่างว่า เป็นศูนย์กลางของการกระทำ ที่เรียกกันว่า อัตตา หรืออาตมัน นอกจากนี้พุทธทาสภิกขุ ยังได้นิยามความหมายของคำว่า ตัวกู ของกู ในความหมายที่เป็นความรู้สึกที่เกิดมาจากความยึดมั่นถือมั่น ด้วยอำนาจอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน ดังท่านกล่าวไว้ว่า “สิ่งที่เรียกว่า ตัวกู ของกู คำนี้ มันมีลักษณะที่แสดงความหมายขั้นรุนแรง หมายถึง ความยึดมั่นถือมั่นที่มันเต็มที่แล้ว กล่าวคือยึดมั่นจนเป็นความโลภ ความโกรธหรือความแค้น เต็มไปหมดอยู่” เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นมาได้เพราะการปรุงแต่งขึ้นมาในรูปของกิเลส ดังเช่น มืดบอดนี้ว มันจะมีความเจ็บเสียก่อน ต้องมีความเจ็บที่เกิดขึ้นในระบบประสาท มันจึงจะค่อยเกิดความรู้สึกตามมาทีหลังตามมาว่า กู คือกูเป็นผู้เจ็บ หรือกูเป็นผู้ถูกกระทำทำให้เจ็บ ภาวะนี้แหละที่พุทธทาสภิกขุเรียกว่า เป็นมายาแห่งตัวกู มันไม่ใช่ตัวจริง เป็นเพียงมายาที่เกิดขึ้นเพราะการกระทำ ซึ่งเกิดขึ้นมาได้เพราะความหลงยึดถือว่ามีตัวกู เป็นตัวกูจริงๆ ด้วยอำนาจแห่งความโง่เขลา (อวิชชา) อนึ่ง ทางด้านความหมายของคำว่า “ของกู” นั้น หมายถึง การยึดมั่นถือมั่นห่วงหาพันสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ว่าเป็นของกู ๆ เช่นเงินของกู ทองของกู วัว ควาย ไร่ นา ข้าว ม้า ของกู อะไร ๆ ก็เป็นของกู ซึ่งเป็นของกู ที่ประกอบด้วยอุปาทาน หรือมีการกอดรัดยึดถือว่ามีของกู อยู่ด้วยอุปาทาน ลักษณะของตัวกู-ของกู ในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ คือภาวะที่เป็นเพียงความรู้สึกของจิต หรือภาวะของจิตในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเท่านั้น ซึ่งถูก

ปรุงแต่งขึ้นมาด้วยสิ่งซึ่งปรุงแต่งหรือว่าแวดล้อมจิต ในรูปของกิเลส ซึ่งเป็นเพียงมายา ที่เกิดมาจากความยึดมั่นถือมั่นที่ผิดๆ เรียกว่า อุปาทาน เป็นผลมาจาก อวิชชา ตัณหา อีกทีหนึ่ง ดังที่พุทธทาสภิกขุยืนยันว่า “ถ้าไม่เกี่ยวกับความยึดมั่นถือมั่นของกิเลส ก็ไม่เรียกว่า ตัวกูหรือของกูในความหมายนี้ ซึ่งสิ่งที่เรียกว่า ตัวกู-ของกูนั้น ไม่ได้เกิดขึ้นตลอดเวลา แต่มันเพิ่งเกิดขึ้นเมื่อมีการสัมผัสด้วยอวิชชา” ส่วนตัวกู ของกู ในฐานะสิ่งมีจริงทางอภิปรายนั้นเป็นภาวะที่ไม่ได้มีอยู่จริง ศัพท์และภาวะทางจิตที่เกี่ยวกับตัวกู-ของกู พุทธทาสภิกขุได้อธิบายให้เห็นว่า ภาวะทางจิตของตัวกู-ของกู หรือตัวกู-ของกู ในฐานะเป็นภาวะทางจิตมีอยู่หลายอย่าง โดยใช้คำสื่อถึงภาวะเหล่านั้นหลายคำด้วยกัน เช่น คำว่า อัตตา อัตตนิยา อหังการ มมังการ มานะหรืออัสมีมานะ สักกายทิฐิ และอัตตวาทุพาทาน ยิ่งไปกว่านั้น พุทธทาสภิกขุยังได้อธิบายหลักสัญญาว่า สุญญตา หมายถึงความว่างอันเป็นสภาวะแห่งความว่างที่ปราศจากความเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เรา เขา เป็นสภาวะที่ขั้น 5 เป็นอนัตตา กล่าวคือ ว่างจากความเป็นตัวตน ตลอดจนว่างจากสาระต่างๆ เช่น สาระคือความเที่ยงแท้ ความสวยงาม ความสุขโดยปริยาย หมายถึง หลักระดมฝ่ายปรมาตม เช่น ขั้น ธาตุ อายตนะ และปัจจัยการ แสดงตัวสภาวะให้เห็นความว่างเปล่าปราศจากความเป็นสัตว์ บุคคลตัวตน เรา เขา เป็นเพียงธรรม หรือกระบวนการทางธรรมชาติล้วนๆ หมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไป

2. หลักอภิปรายในงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ

2.1 หลักอภิปรายในงานนิพนธ์เรื่อง ตัวกู-ของกู ความจริงที่เป็นการปฏิบัติธรรมอย่างลัดสั้นที่สุด ง่ายที่สุด และใช้ได้แก่ทุกคน เป็นการชี้ให้เห็นลักษณะต่างๆ ของสิ่งที่เรียกว่า "ตัวตน-ของตน" ให้เห็นมูลเหตุแห่งการเกิดขึ้นของมัน ให้เห็นสิ่งตรงกันข้าม (คือความว่างจากความเป็นตัวตน-ของตน) และให้เห็นวิธีปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความว่างจาก "อัตตา" ในฐานะที่เป็นปัญหาสำคัญสำหรับมนุษยชาติทั้งมวลเพราะว่าความทุกข์ของคนทั้งหลายไม่ว่าจะอยู่ในภูมิไหนสูงต่ำอย่างไร ก็ล้วนแต่มีความทุกข์เนื่องมาจากสิ่งที่เรียกว่า "ตัวตน-ของตน" นี้ทั้งนั้น "อัตตา" นั้นแหละเป็นตัวทุกข์ เบญจขันธ์ที่ประกอบอยู่ด้วยอุปาทานนั้นแหละเป็นตัวทุกข์" อวิชชาที่เป็นมูลเหตุให้เกิดอัตตา การดับอวิชชาเสียได้ คือการดับทุกข์สิ้นเชิง

2.2 หลักอภิปรายในงานนิพนธ์เรื่องอิทัปปัจจยตา ความจริงในอิทัปปัจจยตา ซึ่งเป็นเงื่อนไขต้นของพรหมจรรย์ หรือ “อาทิพรหมจรรย์” ซึ่งเป็นความจำเป็นอย่างยิ่ง ของการบรรลุผลในพุทธศาสนา ครั้นความรู้ในเรื่อง อิทัปปัจจยตา ก้าวหน้าไปตามลำดับ จนกระทั่งความรู้สึกไม่มีสัตว์ไม่มีบุคคล ไม่มีคนๆ นั้น ไม่มีคนอื่นจากคนนั้น ไม่มีผู้กระทำการ หรือผู้รับผลแห่งกรรม แล้ว ก็จะถึงซึ่งความสิ้นไปแห่งกรรม ทั้งกรรมเก่าและกรรมใหม่ ไม่กลับมาสู่การเกิดใหม่ ด้วยอำนาจต้นเหตุอุปาทาน อีกต่อไป อิทัปปัจจยตา ย่อมกำจัดเสียซึ่งตัวตน-ของตน สิ้นเชิง บรรลุความเป็นพระอรหันต์อันเป็นขั้นสุดท้ายของการบรรลุผล ข้อความนี้ ปรากฏอยู่ในสูตรที่หก คหปติวัคค์แห่งอภิสมยสังยุตต์ สังยุตตนิกาย ที่อ้างถึงข้างต้นอีกนั่นเอง. สูตรที่หนึ่ง แห่งทุกขวัคค์ อภิสมยสังยุตต์ (ทั้งสูตร) มีข้อความที่แสดงให้เห็นว่า เมื่อรู้ชัดปฏิจจสมุปบาททุก ๆ อาการ โดยนัยแห่งอิทัปปัจจยตา ก็สามารถปฏิบัติเพื่อดับเสียซึ่งต้นเหตุแห่งสังขาร (กล่าวคืออวิชชา) เสียได้ ก็สามารถดับทุกข์ทั้งปวงได้ตามลำดับแห่งปฏิจจสมุปบาท

2.3 หลักอภิปรายในงานนิพนธ์เรื่องความหลุดพ้น ความจริงที่ว่าปฏิบัติหลักวิมุตติ คือความหลุดพ้นนั้นเป็นรสถ้ามีความติดอยู่ที่ไหน ก็หมายความว่าไม่ได้รับผล ไม่ได้รับผลที่ถูกต้องอันเป็นผลของพรหมจรรย์นี้ ต้องได้รับผลเป็นความหลุดพ้น จึงจะได้รับผลของพรหมจรรย์นี้ เพราะฉะนั้น คำว่า “หลุดพ้น” ก็เป็นเรื่องสำคัญเป็นเรื่องสำคัญขอให้เข้าใจให้ได้ว่า เรื่องความหลุดพ้นเป็นเรื่องสำคัญที่สุดของพุทธศาสนา ในฐานะที่เป็นผล ถ้าเป็นความรู้เราก็ก็นึกถึงเรื่องความหลุดพ้น ถ้าเป็นการปฏิบัติ เราก็ก็นึกถึงกันเพื่อความหลุดพ้นถ้าเป็นผลที่ได้รับ เราก็ก็นึกถึงความหลุดพ้น อะไรๆ จึงเป็นเพื่อความหลุดพ้น

2.4 หลักอภิปรายในงานนิพนธ์เรื่อง สุนทรียตาปริทรรศน์ ความจริงที่ว่าความว่างทางปัญญา หมายความว่า ปัญญาเป็นผู้รู้ ว่าไม่มีอะไรที่เป็นตัวเป็นตนที่แท้จริงเลย ไม่มีอะไรที่ควรได้นามว่าตัวตนเลย ไม่มีอะไรที่ควรได้นามว่าของตนเลย แม้ปัญญามันก็ว่าง คือไม่มองเห็นอะไรเลยจะเป็นตัวตน ที่จะเข้าไปเอา ไปจับ ไปฉวยเอา แต่ว่าโดยเหตุที่ปัญญามันเป็นสิ่งที่รู้สึทางจิต เพราะฉะนั้นเราก็มักพูดไปในทางใช้คำว่าจิต จึงใช้คำว่าจิตว่าง เพราะมีปัญญาที่ว่าง ถ้าไม่มีปัญญาชนิดนี้เกิดอยู่ที่จิต จิตนี้ก็มีความว่างอย่างนี้ไม่ได้ มันก็จะว่างอย่างแข็งทื่อเป็นท่อนไม้ไปเสีย และเมื่อได้ผลมาก็ไม่ต้องไปยึดมันถ้อมมัน มันเกี่ยวข้องกันอย่างไร ก็ทำไปอย่างนั้น มันไม่เกี่ยวข้องกัน ก็ไม่ต้องไปสนใจกับมัน ผลที่ได้มานั้นก็กิน ก็ใช้บริโภคอะไรก็ได้ โดยไม่ต้องไปยึดมันถ้อมมัน

3. วิเคราะห์เชิงอภิปรายในงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ

3.1 วิเคราะห์“ตัวกู-ของกู” เชิงอภิปราย เป็นการยึดมั่นถือมั่นว่า ตัวกู-ของกู แสดงถึงการมีอัตตาในตัวตน แต่แท้จริงแล้วชีวิตหรือตัวกู-ของกู นั้นสภาพความเป็นจริงไม่มี เพราะเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปตามกฎไตรลักษณ์หรือสามัญลักษณ์ โดยจะต้องปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นตามหลักพระพุทธศาสนา สิ่งที่เราเรียกว่า "อัตตา" หรือ ความเห็นแก่ตัวจัด ความเห็นว่ามีตัวมีตน จึงเต็มไปด้วยหมกมุ่น แม้กระนั้น ก็ไม่มีใครเอาใจใส่ ไม่สนใจว่า มันเกิดขึ้นได้อย่างไร จนทำให้โลกนี้ตกอยู่ในสภาพ ที่อยู่ใต้เงาครอบของอวิชชา คือ ความมืดมนอลเวง เต็มไปด้วยปัญหายุ่งยาก ซึ่งสรุปแล้วก็คือความทุกข์ แล้วก็แก้ไขความทุกข์กันไปเรื่อย ๆ ด้วยอาการที่รู้สึกลัว ตื่นเต้นสนุกดี คือได้ลองฝีมือใช้ความรู้ใหม่ๆ แปลกๆ แม้จะแก้ไขความทุกข์ของโลกไม่ได้ ก็ยังเพเลิดเพลิน อยู่ด้วยความรู้ หรือความสามารถใหม่ๆ เหล่านั้น เป็นเหมือนเครื่องหลอกให้อุ่นใจไปก่อน อย่างไม่มีที่สิ้นสุดอาการเช่นนี้เอง ที่เป็นเครื่องปิดบัง ไม่ให้ไปสนใจถึงต้นเหตุอันแท้จริง ของวิกฤตการณ์ทั้งหลายโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ก็คือ ไม่สนใจในเรื่องจิตที่ตั้งไว้ผิด กล่าวคือ "อัตตา" กระแสแห่งการมี"ตัวตน-ของตน" จึงไหลไปเรื่อย ฉะนั้น ทำให้เราเห็นได้ว่า กำเนิดของอัตตา หรือ "ตัวเรา-ของเรา" ก็คือ อวิชชา

3.2 วิเคราะห์“อิทัปปัจจยตา” เชิงอภิปราย เป็นหลักความจริงเป็นกฎธรรมชาติมีความสัมพันธ์แบบโต้ตอบกัน เพราะนามรูปเป็นปัจจัย วิญญาณจึงมี ดังต่อไปนี้ ถ้าวิญญาณจักไม่อาศัยนามรูป ชาติ ชรา มรณะ และความเกิดขึ้นแห่งสมุทัยจะปรากฏไม่ได้ ปฏิจจสมุบาทเป็นกระบวนการเกิดดับอันเป็นกฎธรรมชาติ ที่อาศัยเหตุปัจจัย เป็นกระบวนการที่กล่าวถึงแต่ตั้งเริ่มต้นไปจนสุดสาย เมื่อไม่มีเหตุ ผลก็ย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ขั้น 5 ก็เช่นกันพระพุทธเจ้ากล่าวถึงการไม่กลับมาเกิดอีกว่า มีแต่ณิพพานเท่านั้นมนุษย์จึงพ้นจากวัฏสงสารนี้ โดยการปฏิบัติตามหลักของปฏิจจสมุบาทฝ่ายดับนั่นเอง เพราะฉะนั้นการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง รู้แจ้งสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เป็นอันเข้าใจโลก เข้าใจกฎธรรมชาติ เป็นอันเข้าใจปฏิจจสมุบาทนั่นเอง ย่อมนำมาซึ่งความทำที่สุดแห่งทุกข์ได้โดยประการทั้งปวง ซึ่งแนวคิดตามหลักปฏิจจสมุบาทนี้เป็นการอธิบายปัญหาทาง อภิปรายเกี่ยวกับความมีอยู่ของชีวิตมนุษย์ อันเป็นปัญหาที่ถกเถียงกันมาเป็นเวลานาน แม้ปัจจุบันก็ยังไม่มีชุดความคิดของปรัชญากลุ่มใดที่สามารถนำมาอธิบายและให้คำตอบของปัญหานี้ได้อย่างชัดเจนนัก แม้ว่าปรัชญาของทุกสำนักจะพยายามอธิบายปัญหานี้ก็ยังพบกับคำถามที่ไม่อาจอธิบายให้กระจ่างได้ ไม่ว่าจะเป็นปรัชญาจิตนิยมก็พบปัญหาที่ว่า หากจิตเป็นสิ่งที่จริงแท้และนิรันดร์แล้ว เมื่อมนุษย์ตายแล้วจิตไปอยู่ที่ไหน กระบวนการเกิดขึ้นของมนุษย์จิตหรือสสาร (ร่างกาย) เกิดขึ้นก่อน การรับรู้ทางผัสสะเป็นกระบวนการของร่างกายหรือของจิต เป็นต้น ส่วนปรัชญาสารนิยมก็ประสบกับปัญหานี้เหมือนกันในการอธิบายการทำงานของสมองกับจิต และปัญหาที่ว่าด้วยกระบวนการทำงานของสิ่งมีชีวิตกับวัตถุที่ไม่มีชีวิตแตกต่างกันอย่างไรหากปราศจากจิต เป็นต้น

3.3 วิเคราะห์“ความหลุดพ้น” เชิงอภิปราย มีรากฐานแนวคิดมาจากแนวคิดเรื่องปัญหาที่เกิดจากอริยมรรคในพุทธปรัชญาเถรวาท จะยอมรับร่วมกันและเข้าถึงร่วมกันได้ในระหว่างศาสนาหรือไม่ พุทธทาส

ภิกขุไม่ได้อธิบายเชิงเปรียบเทียบอุดมคติว่าด้วยความรู้ในระหว่างศาสนาไว้ แต่การจัดระดับปัญญาไว้ 2 ระดับสามารถอธิบายได้ว่า (1) ปัญญาระดับต้น สามารถเข้าถึงได้ด้วยการใช้ประสบการณ์พิจารณาด้วยเหตุผลให้เห็นถึงความทุกข์ของกระแสชีวิตในปัจจุบันได้เหมือนกัน บนพื้นฐานของปัญญาที่มนุษย์ทุกศาสนามีเท่ากัน จึงมีเหตุผลที่ยอมรับร่วมกันได้ (2) ปัญญาระดับสูง สามารถเข้าถึงได้ด้วยการปฏิบัติ ซึ่งแต่ละศาสนามีวิธีที่แตกต่างกัน อาจจะยอมรับร่วมกันได้ยาก

3.4 วิเคราะห์ “สุญญตาปริทรรศน์” เชิงอภิปราย ซึ่งแนวคิดเรื่องชีวิตว่างจากตัวตน (ตัวกู) ในทรรศนะพุทธทาสภิกขุ เป็นแนวคิดที่อธิบายและไขให้เห็นถึงความลับของชีวิตว่า ชีวิตที่แท้จริงไม่ได้มีอะไรเป็นของเราเลย ต้องไม่โง่หรือหลงไปยึดติด ต้องรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงด้วยสติปัญญา ซึ่งพุทธทาสภิกขุเรียกว่า ความว่างทางปัญญาหรือทางวิญญาณเป็นความรู้ความคิดที่มีอย่างสมบูรณ์รู้สึกตัวอยู่ตลอดเวลาโดยมีความรู้ว่ามีอะไรเป็นตัวตนที่แท้จริงไม่มีความยึดมั่นเป็นตัวตนขึ้นมาได้เป็นจิตว่างจากตัวตนด้วยอานาจแห่งสติปัญญา เมื่อมนุษย์มีสติปัญญาเต็มสมบูรณ์พิจารณาจนเห็นว่า ว่างจากตัวกู ไม่มีความสำคัญมั่นหมายว่า ตัวกู-ของกู เท่ากับได้พักผ่อนทางวิญญาณ คือ พระนิพพานนั่นเอง

อภิปรายผล

จากงานวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์เชิงอภิปรายในงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ สามารถอภิปรายผลได้ และแสดงให้เห็นถึงประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1) หลัก ตัวกู-ของกู หรือ อัตตา นั้น พุทธทาสภิกขุแสดงให้เห็นความไม่มีอะไรในสภาพต่างๆ และให้ปล่อยวางจากสภาพนั้นๆ เพราะไม่เช่นนั้นก็จะเข้าไม่ถึงสภาพของความเป็นจริงที่มีอยู่ ข้อนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของวรารัตน์ วีระเทศ (2541) ได้ทำวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์หลักอนัตตาในทัศนะพุทธทาสภิกขุ” ผลการวิจัยพบว่า การไม่คำนึงศีลธรรมหรือความผิดชอบชั่วดีใดๆ สิ่งที่เราเรียกว่า ตัวกูของกูนี้เรียกเป็นภาษาบาลีว่า “อุปาทาน” คำนี้แปลว่า ความยึดมั่นถือมั่น เป็นความยึดมั่นถือมั่นทางจิตใจ ยึดมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่า เป็นตัวกูของกู เช่น ยึด มั่นในเบญจขันธ์ว่า เป็นตัวกูของกูและยึดมั่นสิ่งที่ถูกใจที่เกี่ยวข้องด้วยว่า ของกู อุปาทาน เป็นต้นเหตุแห่งทุกข์ นอกจากนี้แล้ว พุทธทาสภิกขุได้นำหลักคำสอนเรื่อง อิทัปปัจจยตา มาอธิบายขยายความเพื่อความเข้าใจง่ายขึ้น และพุทธทาสภิกขุเป็นนักวิชาการและนักปฏิบัติธรรมอีกรูปหนึ่งผู้นำเอาหลักธรรมที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์สอน พร้อมทั้งนำหลักธรรมอย่างอื่นมาสอนประกอบเกี่ยวกับความเป็นจริงทำให้ดูเหมือนกับว่าพุทธทาสภิกขุแสดงแนวคิดใหม่ออกมาสู่สังคม พระพุทธศาสนา ยกย่องหลักธรรมพระพุทธศาสนาว่า ควรนำมาใช้ในการศึกษาเล่าเรียน เช่น อิทัปปัจจยตา เป็นการอธิบาย ตถตา ในลักษณะอย่างนี้ของพุทธทาสภิกขุ โดยนัยหนึ่งก็คือการอธิบายกฎอิทัปปัจจยตาและปฏิจจสมุปบาท กล่าวคือ เป็นกฎแห่งเหตุผล “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี” อธิบายถึงความไม่มีแก่นสารของสังขตธรรม เมื่อไม่มีแก่นสารจึงไม่เที่ยงและเปลี่ยนแปลง แต่เปลี่ยนแปลงอยู่ในกรอบเดิมอยู่ชั่วอนันตกาล เรียกกรอบนี้ว่า ตถตา ตถตาในทรรศนะของพุทธทาสภิกขุก็ไม่แตกต่างจากที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎก เป็นคำที่ใช้แทน อิทัปปัจจยตาและปฏิจจสมุปบาท นั่นเอง

2) หลักอภิปรายเป็นแนวคิดทางปรัชญาซึ่งเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับการดำรงอยู่ของมนุษย์ และธรรมชาติของมนุษย์ เพราะมนุษย์มีสภาพที่แตกต่างจากสัตว์ทั่วไปที่สามารถคิดในเชิงหาเหตุผลได้ เหตุผลนี้เองเป็นคุณสมบัติประจำตัวของมนุษย์ทำให้มนุษย์เหนือกว่าสัตว์โลกทั้งหลาย ดังนั้นในชีวิตของมนุษย์จึงมีคำถามหรือความสงสัยเกิดขึ้นมากมาย แม้แต่คำถามที่อยู่เหนือประสบการณ์มนุษย์เอง เช่น คนเรามาจากไหน ตายแล้วไปไหน วิญญาณหลังจากตายมีหรือไม่ เป็นต้น คำถามเหล่านี้ล้วนเป็นหน้าที่ของปรัชญาที่จะตามค้นหาคำตอบ

หรือเหตุผลมาอธิบาย ซึ่งการแสวงหาเหตุผลหรือหลักความจริงนี้เองเป็นกระบวนการเกิดขึ้นของปรัชญา ดังนั้น การเรียนรู้วิชาปรัชญาจึงเป็นการเพิ่มพูนความรู้ในภาพรวมของทุกสาขาวิชา เพราะปรัชญาเป็นต้นกำเนิดของสรรพศาสตร์ทั้งหลาย เป็นวิชาที่พยายามแสวงหาเหตุผลเพื่อแสดงทัศนะต่อชาวโลก ทั้งยังพยายามเข้าถึงแก่นแท้ของจักรวาลที่สลับซับซ้อนเกินประสบการณ์มนุษย์จะเข้าถึงได้แนวคิดทางปรัชญาจะมีมิติของการโต้แย้งเกี่ยวกับปัญหาพื้นฐานต่าง ๆ เช่น ความเชื่อทางศาสนาค่านิยม และคุณค่าของชีวิต ศีลธรรม ศิลปะ เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้เป็นพื้นฐานที่ไม่มีใครจะหนีพ้นได้ ทั้งนี้เพราะจุดยืนที่มนุษย์มีต่อปัญหาเหล่านี้จะเป็นพื้นฐานทำให้ทัศนะที่เกี่ยวกับ มนุษย์ โลก สังคมแตกต่างกัน แม้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ก็ไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าทัศนะใดถูกหรือผิด มนุษย์จึงจำต้องยึดแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ แต่บางครั้งมนุษย์ก็ต้องการพิสูจน์ข้อเท็จจริงในสิ่งที่ตนเชื่อถือยึดเหนี่ยวนั้น ซึ่งประเด็นนี้ทำให้ปรัชญาเข้ามามีส่วนร่วม โดยทำให้ความเชื่อของมนุษย์เป็นระบบ เห็นโลกทัศน์ของตนเองชัดเจนยิ่งขึ้น โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ สังเคราะห์วิพากษ์ วิจารณ์เป็นตัวกำหนดทิศทางของชีวิตแต่ละคน เปรียบเหมือนเรือที่แล่นอยู่กลางทะเล ซึ่งจะต้องมีจุดหมายปลายทาง และเรือจะไปถึงจุดหมายได้ก็ต้องอาศัยเครื่องยนต์ และเข็มทิศ นาวาชีวิตก็เช่นกัน ความรู้เป็นเหมือนเครื่องยนต์เป็นแรงผลักดันให้เคลื่อนไป โลกทัศน์เป็นตัวชี้ทาง และกำหนดทิศทางให้มนุษย์ดำเนินไปได้อย่างถูกต้อง ข้อนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระแมน จิตเมธ (ดาวใหม่) (2561) ได้ทำวิจัยเรื่อง “ธรรมชาติมนุษย์ในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ” ผลการวิจัยพบว่า ธรรมชาติของมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทตั้งอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีอนัตตา มนุษย์ เป็นสัตว์ที่เกิดจากองค์ประกอบด้วยกาย และจิต จิตหรือวิญญาณของมนุษย์มีอยู่จริง โดยอาศัยร่างกายเป็นที่อยู่ เป็นธรรมชาติที่ไม่มีรูปร่าง เป็นนามธรรม มีความสัมพันธ์กับร่างกายและมีความสำคัญกว่าร่างกาย ธรรมชาติของร่างกายมนุษย์มีการเปลี่ยนแปลง ไม่สามารถดำรงอยู่ในภาวะเดิมตลอดไปได้เรียกว่า อนิจจตา และถูกบีบคั้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในอยู่ตลอดเวลาเรียกว่า ทุกขตา จุดหมายสูงสุดที่แท้จริงของชีวิต คือ นิพพาน ตามคำบาลีว่า นิพพานํ ปรมํ สุขํ. นิพพาน เป็นบรมสุข ธรรมชาติของมนุษย์ในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ จึงได้ใจความว่า มนุษย์มีสัจชาตญาณ สัตว์แฝงฝังอยู่จริงหรือสัจชาตญาณสัตว์คือความหมกมุ่นอยู่ในโลกียะ มนุษย์หมกมุ่นอยู่กับโลกียะ และมีความเป็นตัวกู-ของกู สัจชาตญาณของสัตว์ที่กล่าวนี้เองจึงเป็นสาเหตุแห่งความทุกข์ทั้งมวล

จากผลการอภิปรายเรื่อง การวิเคราะห์เชิงอภิปรายในงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ จะเห็นได้ว่า คำสอนของท่านจะเน้นหนักไปในเรื่องอัตตาเป็นหลัก ซึ่งเป็นเชิงอภิปราย ดังที่ปรากฏในงานวิจัยจนมีบางคนเข้าใจเข้าใจผิดคิดว่าท่านไม่เป็นพุทธศาสนาเถรวาท แต่ในความเป็นจริงแล้วคำสอนเรื่อง ตัวกู-ของกู หรืออัตตาเป็นการสอนเพื่อจะเน้นให้เห็นลักษณะ ของอัตตาอย่างทะลุปรุโปร่งว่าการยึดมั่นถือมั่นนั้นคือ อัตตา ซึ่งเป็นเรื่องนามธรรมที่พูดควบคุมไปก็รูปธรรม เมื่อมีการยึดมั่นถือมั่นก็ไม่สามารถทำให้พบกับความสุขที่แท้จริง ไม่สามารถหลุดพ้นจากความทุกข์ได้ เมื่อคนส่วนใหญ่เข้าใจอัตตากับอนัตตาดีแล้ว ก็เป็นการง่ายที่จะแยกอัตตากับอนัตตาได้ และหลักคำสอนเหล่านี้ก็ถือเป็นหลักคำสอนเชิงอภิปรายที่สำคัญในงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุซึ่งนิพนธ์ไว้ในหนังสือหลายเล่ม แต่การอธิบายจะไม่แตกต่างกันมากนัก

ข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์เชิงอภิปรายในงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุ” มีข้อเสนอแนะไว้ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) สนับสนุนความรู้เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องชีวิตความจริงให้ชุมชนหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายในชุมชน เช่น แหล่งเรียนรู้ ข้อมูลสารสนเทศ เป็นต้น

2) สนับสนุนประชาสัมพันธ์โดยเมื่อมีการประชุมหรืออบรมเยาวชนตามโรงเรียนพระสงฆ์สามเณร จะต้องนำความรู้ไปถ่ายทอดเพื่อประชาสัมพันธ์ บรรยาย แสดงธรรม ให้ผู้ฟังสามารถนำไปปฏิบัติได้

3) สนับสนุนเข้าสู่ความรู้เชิงวิชาการสัมมนา การใช้สอนแล้วนำสื่อการสอนในปัจจุบันที่ทันสมัย หรือใช้ศาสตร์สมัยใหม่เข้ามาประยุกต์ในการบรรยายในสถานศึกษา เช่น โรงเรียน มหาวิทยาลัย เป็นต้น

2. ข้อเสนอแนะในการปฏิบัติการ

1) ควรส่งเสริมจิตอาสาเพื่อออกมาถ่ายทอดความรู้เรื่องเนื้อหาของงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุควบคู่ในพระพุทธรูปศาสนาปัญหาสภาพของสังคมเพื่อให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการขยายผลสืบต่อไป

2) ควรส่งเสริมมีการปฏิบัติตามเนื้อหาของงานนิพนธ์ของพุทธทาสภิกขุในชุมชน พระสงฆ์จะต้องเป็นแบบอย่างในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันพระ หรือกิจกรรมเสริมในวันหยุด เป็นต้น

3) ควรส่งเสริมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้ทางศาสนาในประเด็น ชันท์ 5 ไตรลักษณ์อายตนะ ปฏิจจสมุปบาท กรรม และมีกิจกรรมที่สนับสนุนการของผู้มีความรู้ในทางสร้างสรรค์

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) การศึกษาการปฏิบัติหลักพระพุทธรูปศาสนาของคนไทยเพื่อการปฏิบัติตามในยุคปัจจุบันตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท แบบเจาะจง สอบถาม มีพื้นที่วิจัย

2) การศึกษาความรู้เรื่องอทิปปัจจยตาเพื่อการปฏิบัติตามในยุคปัจจุบันตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท แบบเจาะจง สอบถาม มีพื้นที่วิจัย

เอกสารอ้างอิง

พระคันธสาราภิวงศ์. (2552). อภิธรรมมัตถสังคหะและปรมัตถทีปนี. กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทยการพิมพ์.

พระเมธี ฐิตเมธี (ดาวใหม่). (2561). ธรรมชาตินุษย์ในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธทาสภิกขุ. (2548). ตัวกู-ของกู ฉบับสมบูรณ์. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.

พุทธทาสภิกขุ. (2538). พุทธศาสน สอนโมกขพลาราม กำลังแห่งการหลุดพ้น. นนทบุรี: ภาพพิมพ์.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2532). พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ พรินต์ติ้ง กรุ๊ป.

วรารัตน์ วีรเทศ. (2541). วิเคราะห์หลักอนัตตาในทัศนะพุทธทาสภิกขุ. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

สิริวรรณ โอสถานนท์. (2539). “ตัวตน” ในทัศนะของพุทธปรัชญาและปรัชญาของเดวิด ฮูม : การศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ. วารสารพุทธศาสนศึกษา. 3(2), 53-57.